

بازتعریف محتوایی سیستم برنامه‌ریزی شهری بر پایه تحلیل انتقادی فضای شهری اصفهان از دید معلولین

علی شفیعی دارافشانی^۱

(دانشجوی دکترای شهرسازی دانشگاه آزاد اصفهان، واحد خوراسگان، ایران)

رضا مختاری ملک آبادی

(دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه پیام نور اصفهان، ایران)

چکیده

معلولیت، به‌مثابه پدیده‌های زیستی و اجتماعی، واقعیتی است که تمامی کشورها با آن مواجه‌اند. تأمین نیازهای دسترسی معلولان مستلزم به‌کارگیری تمهیدات ویژه‌ای است، چرا که تأمین دسترسی و فرصت‌های برابر برای آحاد جامعه یکی از ارکان حقوق شهروندی است. هدف از این مقاله بازتعریف محتوایی سیستم برنامه‌ریزی شهری بر پایه تحلیل انتقادی فضای شهری اصفهان از دید معلولین و ارائه توصیه‌های عملی برای بهبود شرایط اجتماعی، فضایی و فیزیکی شهرها به نفع افراد معلول جسمی می‌باشد. به این ترتیب محقق در پژوهش حاضر در پی پاسخگویی به این سؤال است که مدل تشکیل یافته از مؤلفه‌های مورد انتقاد فضای شهری اصفهان از دید معلولین به چه صورت می‌باشد و این مدل چه میزان اعتبار دارد؟ نوع تحقیق در این پژوهش نوع توصیفی-تحلیلی است. در جمع‌آوری اطلاعات از مطالعات میدانی و کتابخانه‌ای استفاده شده است. سپس عوامل داخلی و خارجی حاکم بر فضای شهری محدوده مزبور با استفاده از طیف لیکرت امتیازدهی و ارزیابی گردید. همچنین برای تجزیه و تحلیل یافته‌ها از روش آمار استنباطی تحلیل مسیر و مدل سوات بهره گرفته شده است. نتایج حاصل از مدل SWOT نشان می‌دهد که با در نظر گرفتن ماتریس داخلی و خارجی جایگاه وضعیت برنامه‌ریزی در محدوده شماره IV قرار می‌گیرد؛ بنابراین راهبرد برنامه‌ریزی راهبرد تدافعی است و ضرورت دارد اقدام مؤثری در مناسب‌سازی فضاهای شهری برای جانبازان و معلولین صورت گیرد.

واژه‌های کلیدی: برنامه‌ریزی شهری، مدل SWOT، برنامه‌ریزی فضای شهری، معلولین، شهر اصفهان.

^۱ ایمیل نویسنده مسئول: rza8477@gmail.com

مقدمه

فضا و چگونگی سازمان‌یابی و تحول و تطور آن در زمان و مکان را می‌توان اساسی‌ترین موضوع و کانون تمام مباحث و مکاتب علوم جغرافیا، برنامه‌ریزی شهری و طراحی شهری عنوان کرد؛ بنابراین، ساماندهی سکونتگاه‌های انسانی، مراکز فعالیت در سطح زمین با امکانات و محدودیت‌های معین و تنظیم روابط تعاملی بین این عناصر به‌منظور نیل به جامعه‌ای کارآمد را می‌توان داعیه و آرمان قدیمی برنامه‌ریزی فضایی دانست، اما فرآیندهای تعاملی نظریه‌پردازی و تجربه‌اندوزی در قرن اخیر سبب شده است تا پیچیدگی‌های این آرمان، متجلی و چالش بین علم و عمل برنامه‌ریزی را هرچه بیشتر عیان سازد که بستر ساز تحول در مفاهیم شده است (ایمانی شاملو و رفیعیان، ۱۳۹۵: ۲۸۸). از طرفی به دلیل، تقاضا برای سیاست‌های مناسب استفاده از زمین شهری و مسکن مناسب برای افراد معلول افزایش یافته و به‌علاوه، درخواست‌ها برای ساخت بهینه شهرهای آینده بر اساس نیاز معلولان افزایش یافت. حرکات بی‌شماری برای بیان خواسته‌های افراد معلول صورت گرفت. سرانجام، سیاستمداران و برنامه‌ریزان شهری به این نتیجه رسیدند که نمایندگان معلولان باید نقش جدی در روند برنامه‌ریزی و مدیریت شهری داشته باشند. مباحث نظری بسیاری نیز برای ایجاد زمینه فرهنگی برای مشارکت معلولان در توسعه شهرها انجام شد؛ بنابراین بازتعریف محتوایی سیستم برنامه‌ریزی شهری و بررسی عدم تطابق فضاهای عمومی شهری با نیازها و خواسته‌های افراد دارای معلولیت جسمی مهم است. برنامه‌ریزی صحیح استفاده از زمین برای ایجاد فضاهای کاربردی شهری و تأمین نیازهای معلولان در شهر، بهترین راه برای بیرون آوردن افراد از کار افتاده است. این امر از طریق ایجاد فضاهای شهری مناسب و در دسترس امکان‌پذیر است. در ایران، اگرچه افراد معلول جسمی درصد قابل توجهی از جمعیت را تشکیل می‌دهند، اما این مسئله خیلی مورد توجه قرار نگرفته است. این افراد از نظر دستیابی به حقوق اجتماعی خود، در سطح پایین‌تری نسبت به افراد دیگر هستند (شهرکی^۱، ۲۰۲۰)؛ بنابراین، این پژوهش درصدد آن است که سیستم برنامه‌ریزی شهری بر پایه تحلیل انتقادی فضای شهری از دید معلولین با استفاده از تحلیل‌های توصیفی، آماری و همچنین تحلیل پرسشنامه‌های میدانی جهت آگاهی و نقاط قوت و ضعف هر کدام را با مدل **SWOT** شناسایی کند و مدل **SWOT** نشان می‌دهد که با در نظر گرفتن ماتریس داخلی و خارجی جایگاه وضعیت برنامه‌ریزی در محدوده شماره **IV** قرار می‌گیرد؛ بنابراین راهبرد برنامه‌ریزی راهبرد تدافعی است و ضرورت دارد اقدام مؤثری در مناسب‌سازی فضاهای شهری برای جانبازان و معلولین صورت گیرد.

بیان مسأله

فضاهای شهری بخشی از فضاهای باز و عمومی شهرها هستند که به‌نوعی تبلور ماهیت زندگی جمعی می‌باشند. فضاهای شهری صحنه‌ای است که داستان زندگی جمعی در آن گشوده می‌شود. فضاهایی است که به مردم اجازه می‌دهد به آن دسترسی داشته باشند و در آن فعالیت کنند. هان، ضمن مطرح کردن بحث عدالت اجتماعی، دسترسی به اماکن و فضاها را به‌صورت گسترده‌ای زیربنای تلاش‌های افراد دارای ناتوانی برای دستیابی به فرصت برابر می‌داند. در هر شهر باید برای تمامی اقشار جامعه امکانات لازم برای رفاه و پیشرفت فراهم باشد. افراد معلول نیز از این قاعده مستثنی نیستند (خستو و همکاران، ۱۳۹۳: ۱-۲).

بسیاری از افراد دارای معلولیت، به‌ویژه معلولین جسمی در این دنیا زندگی می‌کنند. از طرف دیگر، شهرها برای افرادی ساخته شده‌اند که دارای جسمی قدرتمند و سالم هستند (گیلس-کورتی و همکاران^۲، ۲۰۱۹). هرچند که همه شهروندان در شهرها، از جمله معلولان، حق دارند از فرصت‌های زندگی و کار در شهرها لذت ببرند. اهمیت برابری شهروندی این است که افراد دارای

1. Shahraki

2. Giles-Corti et al

معلولیت مانند سایر افراد جامعه از امکانات موجود در فضاهای عمومی شهری برخوردار شوند. افراد دارای معلولیت جسمی معمولاً به دلیل موانع جسمی، سیاست‌های ناعادلانه استفاده از زمین، ساختمان غیراستاندارد و فضاهای عمومی ناکافی در دسترس، قادر به جابجایی در شهرها نیستند. برخی از کشورهای پیشرفته جهان از دهه هشتاد به نیازهای معلولانی که از جنگ برگشته‌اند، توجه کرده‌اند. وقتی ابعاد اجتماعی مسئله گسترش یافت، این مسئله حتی بیشتر اهمیت پیدا کرد. این کشورها برنامه‌هایی را اجرا کردند که حرکت معلولین جسمی را بدون مشکل در شهرها تضمین می‌کردند (مانلی و همکاران^۱، ۲۰۲۰). طرح‌های توسعه شهری در کشورهای پیشرفته اکنون الزامات سازگاری فضای شهری را با برنامه‌ریزی مناسب برای استفاده از زمین شهری، استانداردهای ساختمان و مقررات موجود اجرا می‌کنند. به‌عنوان مثال سالملا^۲، در مورد این واقعیت در مالمو تحقیق کرده است. کشورهای اسکاندیناوی، از جمله سوئد، به‌ویژه در این زمینه موفق بوده‌اند. همه شهرداری‌های کشور استانداردهایی را برای برنامه‌ریزی و طراحی شهری بر اساس نیاز معلولان تعیین کرده‌اند (سالملا^۳، ۲۰۱۹). در جهان، تاریخچه این تلاش‌ها در کشورهای اروپایی و آمریکای شمالی عمدتاً به نتایج جنگ‌های جهانی برمی‌گردد. پس از تلفات سنگین انسانی در جنگ‌های جهانی، افراد معلول در شهرهای صنعتی زندگی می‌کردند و مشکلات زیادی در ساختمان‌ها و شهرها داشتند. به همین دلیل، تقاضا برای سیاست‌های مناسب استفاده از زمین شهری و مسکن مناسب برای افراد معلول افزایش یافته بود. به‌علاوه، درخواست‌ها برای ساخت بهینه شهرهای آینده بر اساس نیاز معلولان افزایش یافت. حرکات بی‌شماری برای بیان خواسته‌های افراد معلول صورت گرفت. سرانجام، سیاستمداران و برنامه‌ریزان شهری به این نتیجه رسیدند که نمایندگان معلولان باید نقش جدی در روند برنامه‌ریزی و مدیریت شهری داشته باشند. مباحث نظری بسیاری نیز برای ایجاد زمینه فرهنگی برای مشارکت معلولان در توسعه شهرها انجام شد. مسئله اساسی در ایجاد شهرهای پایدار، مقاوم، انسانی و معلول محور، بازتعریف محتوایی سیستم برنامه‌ریزی شهری و اتخاذ سیاست‌های عاقلانه استفاده از زمین شهری است (بارتون^۴، ۲۰۰۹؛ دننبرگ و همکاران^۵، ۲۰۰۳). در ایران تاریخچه تلاش‌ها، عمدتاً به نتایج فاجعه بار جنگ ایران و عراق برمی‌گردد. در نتیجه آن جنگ، تعداد قابل توجهی از افراد معلول با مشکلاتی در زندگی و فعالیت‌های خود در شهرها مواجه شدند. از آن زمان، برنامه‌ریزان، معماران، مهندسان و تصمیم‌گیرندگان در مورد دسترسی بهتر معلولان به فضاها و خدمات شهری صحبت کرده‌اند. دفتر فنی وزارت کشور همچنین برخی از آثار مانند "تحلیل توسعه شهری و معماری معلولین" را ارائه داده است (آذری گرجی و شیرزاد نظری^۶، ۲۰۱۸). در سال ۲۰۰۰، بند سوم ماده ۱۹۳ سومین قانون برنامه توسعه اقتصادی و اجتماعی ملی در مجلس تصویب شد. پس از تصویب طرح، پیش‌نویس آیین‌نامه اجرایی آن با همکاری سازمان بهزیستی و وزارت مسکن و شهرسازی تهیه شد که در تاریخ ۱۹۹۹/۱۲/۱۰ به تصویب هیئت وزیران رسید. بند ج این قانون دسترسی عمومی به خدمات، فرصت‌های برابر برای افراد دارای معلولیت و مشارکت فعال آن‌ها در ارتباط با جامعه را ارتقا داده است. مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن و دانشگاه تهران نیز در این تلاش‌ها سهیم بودند. با این وجود مسأله اساسی این است که به دلیل شکنندگی تلاش‌ها و مشکلات محتوایی سیستم برنامه‌ریزی شهری و بی‌توجهی به برنامه‌ریزی منصفانه کاربری اراضی شهری و عدم استفاده از نظرات کارشناسان نمایندگان متخصص جامعه معلولان، این اقدامات

1. Manley et al

2. Salmela

3. Salmela

4. Barton

5. Dannenberg et al

6. Azeri Gorji and Shirzad Nazarloo

نتایج قابل توجهی نداشته‌اند. به همین دلیل است که افراد معلول هنگام زندگی در شهرهای ایران کار سختی دارند (یونگ^۱، ۲۰۱۶؛ وایت و همکاران^۲، ۲۰۱۸) و این در صورتی است که ضرورت دارد محیط‌های شهری به‌گونه‌ای طراحی و مناسب‌سازی شود که معلولین قادر باشند به راحتی از آن استفاده کنند. در کشور ما با وجود اینکه درصد قابل توجهی از جمعیت جامعه را افراد معلول تشکیل می‌دهند، به طوری که در سال ۱۳۹۵، طبق آمار سازمان بهزیستی کشور، ۱ میلیون و سیصد هزار نفر معلول در ایران وجود داشته است. با وجود این مسأله معلولیت کمتر از نظر رویکرد برنامه‌ریزان شهری و نیازهای معلولان مورد توجه قرار گرفته است. از زمان تدوین اولین مجموعه ضوابط و مقررات شهرسازی و معماری برای معلولان در ایران بیش از ۱۵ سال می‌گذرد اما در طول این مدت آنچه کاملاً مشخص و غیرقابل انکار است، ناکام بودن این دستورالعمل‌ها در مقام اجرا است. فضاهای شهری هیچ یک از معلولان را جدی نگرفته‌اند و این مکان‌ها تا حد زیادی مناسب حال معلولان نیست. بنابراین هدف از این پژوهش بازتعریف محتوایی سیستم برنامه‌ریزی شهری بر پایه تحلیل انتقادی فضای شهری از دید معلولین و ارائه توصیه‌های عملی برای بهبود شرایط اجتماعی، فضایی و فیزیکی شهرها به نفع افراد معلول جسمی می‌باشد. به این ترتیب محقق در پژوهش حاضر در پی پاسخگویی به این سؤال است که مدل تشکیل یافته از مؤلفه‌های مورد انتقاد فضای شهری از دید معلولین به چه صورت می‌باشد و این مدل چه میزان اعتبار دارد؟

اهمیت ضرورت پژوهش

با رشد شتابان شهرنشینی و فقدان نظام‌های کارآمد برنامه‌ریزی و طراحی در بیشتر کشورهای در حال توسعه، فضاهای عمومی با مسائل گوناگونی برای استفاده شهروندان مواجه‌اند و این مسأله برآمده از بی‌توجهی به خواسته‌ها و نیازهای شهروندان است. توجه به نیازهای انسانی در شهر یکی از مهم‌ترین عوامل شکل‌گیری، گسترش و حیات شهرها است. معلولیت یکی از وجوه زندگی بشری است که در طول تاریخ و در تمام جوامع به انواع گوناگون وجود داشته است. گروه‌هایی که توجه به نیازهای زیستی آنان در محیط اجتماعی یعنی در فضاهای عمومی شهری می‌تواند امکان حرکت مستقل و فارغ از کمک دیگران را برای ایشان فراهم آورد و در نتیجه بر پویایی زندگی این گروه‌های جمعیتی تأثیری درخور توجه برجای بگذارد. لذا ساماندهی، مناسب‌سازی فضاهای عمومی شهری با توجه به نیازهای معلولان و کم‌توان‌های حرکتی یکی از ضروریات هر جامعه‌ای به خصوص جامعه ما است که علاوه بر دو گروه مذکور، بعد از جنگ با شماری از جانبازان نیازمند این توجه مواجه شده است (حسینی، ۱۳۹۷: ۱۰-۴). فضای شهری شامل فضاهایی است که به مردم اجازه می‌دهد به آن دسترسی داشته باشند و در آن فعالیت کنند. در این فضا فرصت آن وجود دارد که برخی از مرزهای اجتماعی شکسته شوند و برخوردهای از پیش تعیین نشده‌ای به وقوع بپیوندند و افراد در یک محیط اجتماعی جدید باهم اختلاط یابند. طراحی فضای شهری به‌گونه‌ای بیان‌کننده واقعیت‌های وجودی انسان است. رفتارهای فردی و جمعی انسان به شدت متأثر از فضای زندگی است که در این راستا ضرورت دارد به مناسبت افراد و به خصوص افراد کم‌توان جسمی در برنامه‌ریزی شهری و تصمیم‌گیری‌ها توجه جدی شود (خستو، ۱۳۹۳: ۲)؛ بنابراین با توجه به سیستم برنامه‌ریزی شهری پایه تحلیل انتقادی فضای شهری برای معلولان احساس می‌شود. در کشور ما با وجود اینکه درصد قابل توجهی از جمعیت جامعه را افراد معلول تشکیل می‌دهند. لذا توجه به ساماندهی، مناسب‌سازی فضاهای عمومی شهری و با توجه به

1. Young
2. White et al

نیازهای معلولان و کم‌توان‌های حرکتی یکی از ضروریات پژوهش است و ضرورت دارد محیط‌های شهری به‌گونه‌ای طراحی و مناسب‌سازی شود که معلولین قادر باشند به‌راحتی از آن استفاده کنند.

پیشینه پژوهش

غضنفرپور و همکاران (۱۳۹۹)، در پژوهشی تحت عنوان «برنامه‌ریزی فضاهای شهری جهت تأمین نیازهای معلولین و جانبازان (مطالعه موردی: منطقه دو شهری کرمان)» بیان می‌کنند که یکی از مهم‌ترین مشکلات فضاهای شهری کشور، نامناسب بودن فضاهای آن‌ها در ارتباط با اشخاص معلول می‌باشد. از این رو هدف این پژوهش، برنامه‌ریزی فضاهای شهری جهت تأمین نیازهای معلولین و جانبازان در منطقه دو شهری کرمان می‌باشد. در فضاهای شهری کرمان نیز همانند بسیاری از شهرهای کشور مشکلاتی وجود دارد که مانع از حضور و عبور معلولین این فضاها می‌شود. روش انجام این پژوهش توصیفی-تحلیلی بوده که اطلاعات آن از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و از طریق مشاهده وضع موجود در محدوده مورد مطالعه و تکمیل پرسشنامه صورت گرفته است و جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزار آماری SPSS و مدل‌های SWOT و AHP بهره برده شده است. از نرم افزار GIS در تهیه و تولید نقشه‌ها استفاده شده نتایج حاصل از مدل AHP نشان می‌دهد که معیار مدیریتی با وزن نسبی ۰/۴۴۱ در رتبه اول و بیشترین تأثیر را در برنامه‌ریزی و مناسب‌سازی فضاهای شهری جهت تأمین نیازهای معلولین دارد و نتایج حاصل از آزمون T تک نمونه‌ای نشان می‌دهد که محور پیاده جمهوری و پارک مادر شهر کرمان وضعیت قابل قبولی ندارند و مجتمع تجاری پزشکی شفا وضعیتی قابل قبولی در رابطه با حضور معلولین دارد و همچنین در شاخص‌های کالبدی، مدیریتی، اقتصادی و اجتماعی وضعیت قابل قبولی دیده نمی‌شود و نتایج حاصل از مدل SWOT نشان می‌دهد که با در نظر گرفتن ماتریس داخلی و خارجی جایگاه وضعیت برنامه‌ریزی در محدوده شماره IV قرار می‌گیرد؛ بنابراین راهبرد برنامه‌ریزی راهبرد تدافعی است و ضرورت دارد اقدام مؤثری در مناسب‌سازی فضاهای شهری برای جانبازان و معلولین صورت گیرد. سبحانی و همکاران (۱۳۹۵)، در پژوهشی تحت عنوان «ارزیابی مؤلفه‌های مناسب‌سازی فضاهای عمومی شهری برای استفاده جانبازان و معلولان در شهر خرم‌آباد» بیان می‌کنند که معلولیت، به‌مثابه پدیده‌ای زیستی و اجتماعی، واقعیتی است که تمامی کشورها با آن مواجه‌اند. تأمین نیازهای دسترسی معلولان مستلزم به‌کارگیری تمهیدات ویژه‌ای است، چرا که تأمین دسترسی و فرصت‌های برابر برای آحاد جامعه یکی از ارکان حقوق شهروندی است. هدف از این مقاله ارزیابی مؤلفه‌های مناسب‌سازی فضاهای عمومی شهری برای استفاده جانبازان و معلولان است. نوع تحقیق در این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی است. در جمع‌آوری اطلاعات از مطالعات میدانی و کتابخانه‌ای استفاده شده است. همچنین، برای تجزیه و تحلیل یافته‌ها از روش آمار استنباطی تحلیل مسیر و مدل سوات بهره‌گرفته شده است. بر اساس نتایج تحلیل مسیر، متغیرهای وضعیت پیاده‌رو با میزان ۰/۷۳۳ و پل‌های ارتباطی با میزان ۰/۶۵۴ در مناسب‌سازی فضاهای عمومی شهری برای استفاده جانبازان و معلولان در شهر خرم‌آباد بیشترین تأثیر را دارد. همچنین، نتایج مدل سوات نشان می‌دهد که رعایت برخی اصول مناسب‌سازی در فضاهای شهری نظیر برخی تدوین ضوابط و استانداردهای مناسب‌سازی و ابلاغ به دستگاه‌های ذی‌ربط و الزام شهرداری‌ها به مناسب‌سازی فضاهای شهری برای معلولان مهم‌ترین نقاط قوت محسوب می‌شود. جابه‌جایی مکرر و مستمر مسئولان در سطوح مختلف، فقدان پارکینگ در فضاهای پرتردد شهر و نظایر آن نیز مهم‌ترین تهدید قلمداد می‌شود. برقراری تعامل سازنده بین شهرداری و بهزیستی، تصویب قانون مناسب‌سازی برای ارگان‌ها و دستگاه‌های دولتی و خصوصی مهم‌ترین نقاط فرصت و در نهایت مهم‌ترین تهدیدها کمبود شدید امکانات و تجهیزات اطلاع‌رسانی، بی‌توجهی

مسئولان و ارگان‌های ذی‌ربط به‌جایگاه معلولان در فضاهای شهری و نظایر آن است. سوریوتریسونکو و همکاران^۱ (۲۰۱۷)، در پژوهشی تحت عنوان «طراحی شهر هوشمند برای معلولین» بیان می‌کنند که چهار استاندارد وجود دارد که از طریق آن‌ها می‌توان شهرهای هوشمند برای معلولان طراحی کرد که شامل دسترسی، ایمنی، حل مسأله و انعطاف‌پذیری است. در این پژوهش ادبیات کشورهای مختلف در زمینه این عوامل چهارگانه بررسی شده است. در این مطالعه، مقایسه این امکان را داده است که از جدیدترین راه حل که توسط کشورهای مختلف استفاده می‌شود، به‌زیستی معلولان را افزایش داده و ادبیات مورد بحث واقع شوند. در نتیجه این تحقیق ملاحظه شده است که حدود ۶۲٫۵٪ از ادبیات بررسی شده، این چهار فاکتور را ارائه داده‌اند؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که برای طراحی شهر هوشمند دوستدار معلولان، می‌بایست چهار عامل دسترسی، ایمنی، حل مسأله و انعطاف‌پذیری را در نظر گرفت. باتیسلو و همکاران^۲ (۲۰۱۴)، در پژوهشی با عنوان «معلولیت و محیط‌های ساخته شده: واکاوی ارتباط میان کاربری زمین، محله و مشارکت برای برنامه سالانه اپیدمیولوژی بزرگسالان دارای معلولیت جسمی» در جستجوی ارتباط میان سه متغیر ساکنین محلی، کاربری اراضی محله و میزان مشارکت سالخورده‌گان کم‌توان جسمی - حرکتی می‌باشند. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد محله‌هایی که اختلاط کاربری آن‌ها بیشتر است با کاهش بهینه فعالیت‌های فیزیکی و اجتماعی مواجه هستند و در مقابل محله‌هایی که دارای فضاهای باز زیادی می‌باشند زمینه فعالیت‌های فیزیکی، شغلی و اجتماعی بیشتری را فراهم می‌نماید. این یافته‌ها حکایت از آن دارد که شرایط زندگی در محیط‌های ساخته شده تأثیر غیرقابل انکاری بر دامنه فعالیت‌های فیزیکی و اجتماعی افراد به‌ویژه گروه‌های کم‌توان جسمی - حرکتی دارد.

روش پژوهش

در پژوهش حاضر نوع مطالعه به لحاظ هدف، کاربردی - توسعه‌ای و روش تحقیق به لحاظ ماهیت تحلیلی - توصیفی است. اطلاعات مورد نیاز از روش اسنادی و روش میدانی یا پیمایشی جمع‌آوری شده است. در شیوه اسنادی برای بررسی مبانی نظری تحقیق و آمار و اطلاعات مورد نیاز، از مهم‌ترین پژوهش‌هایی که در ارتباط با موضوع مورد نظر، در قالب مقالات علمی در مجلات معتبر شده و دفا تر آمار، شهرداری و غیره استفاده شده است.

جامعه آماری پژوهش را دو گروه تشکیل خواهند داد:

- ۱- مدیران و متخصصان در امور فضای شهری و امور معلولین حرکتی؛
- ۲- تمامی شهروندان معلول، جانباز و کم‌توان‌های حرکتی بالای ۶ سال که با توجه به انواع معلولیت‌ها به پنج گروه (حرکتی و ناشنوا، معلول جسمی، نابینا؛ کم بینا؛ ضایعات نخاعی) تقسیم‌بندی شده‌اند.

تحلیل داده‌ها در مرحله دوم (اعتبارسنجی الگو):
از آمار توصیفی برای تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از پرسشنامه محقق ساخته بهره‌گرفته می‌شود و یافته‌ها در قالب نمایش گرافیکی و شاخص‌های عددی گرایش مرکزی ارائه خواهند شد. برای نمایش گرافیکی از نمودار استفاده می‌شود. از بین شاخص‌های گرایش مرکزی نیز، نما که مناسب‌ترین نوع شاخص گرایش مرکزی برای گزارش پژوهش‌های کمی است، مورد استفاده قرار می‌گیرد. همچنین از تحلیل رگرسیون در نرم‌افزار SPSS 20 برای بررسی میزان اعتبار مدل استفاده می‌شود. در نهایت نتایج حاصل شده از هر دو مرحله تفسیر می‌شود.

1. Suryotrisongko et al
2. Botticello et al

جامعه پژوهش در مرحله اول (دستیابی به الگو) شامل:

الف: همه اسناد و کتب و سایت‌های اینترنتی معتبر و منابع آنلاین معتبر مرتبط با موضوع از تاریخ ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰ می‌باشد. در این مرحله از تمامی اسناد، مدارک، کتب و پژوهش‌های مرتبط با موضوع که در دسترس پژوهشگر قرار دارند مورد بررسی قرار می‌گیرد.

ب- اساتید رشته شهرسازی و جغرافیا. نمونه مورد مطالعه با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب می‌شوند. از میان روش‌های نمونه‌گیری هدفمند، از روش زنجیره‌ای (گلوله برفی) استفاده خواهد شد. به این ترتیب که به منظور دستیابی به نمونه با افراد مطلع مشورت می‌شود تا موارد مناسب برای پژوهش را معرفی کنند. در این قسمت نمونه‌گیری تا زمانی که داده‌ها به اشباع برسد، ادامه می‌یابد.

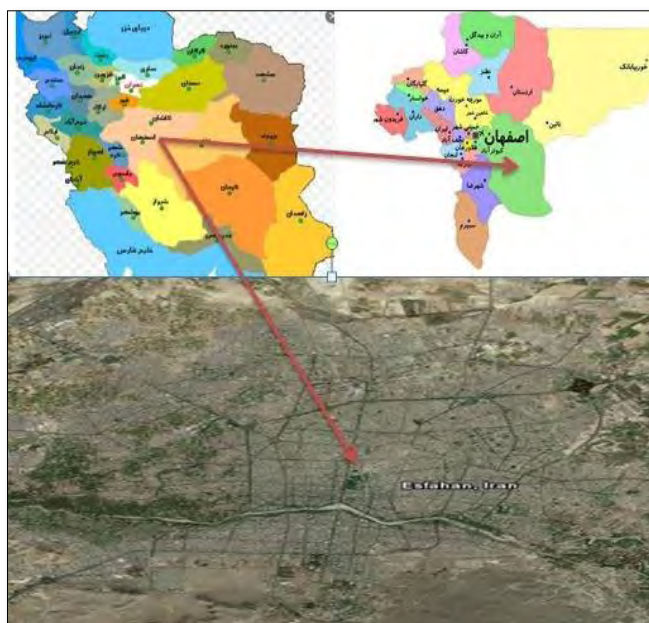
جامعه پژوهش در مرحله دوم (اعتبارسنجی الگو) شامل:

الف- اساتید و کارشناسان مرتبط با شهرسازی و جغرافیا؛
ب- معلولین.

بنابراین معلولین مناطق شهرداری اصفهان به‌عنوان مراجعه‌کننده در نظر گرفته شده است. این تعداد که برابر کل جامعه آماری است، در مجموع برابر با ۵۳۴۳۰۰۱ نفر است؛ که بر اساس فرمول کوکران، کل جامعه نمونه ۳۸۳،۹ نفر محاسبه شده است. شیوه توزیع پرسشنامه تصادفی در ساعات مختلف است.

محدوده مورد مطالعه

استان اصفهان؛ استانی در مرکز ایران است. مرکز این استان، شهر اصفهان می‌باشد. استان اصفهان ششمین استان پهناور و سومین استان پرجمعیت ایران است و رتبه اول شهرنشینی کشور را دارد. استان اصفهان با مساحتی حدود ۱۰۷۰۴۴ کیلومتر مربع، بین ۳۰ درجه و ۴۳ دقیقه تا ۳۴ درجه و ۲۷ دقیقه عرض شمالی خط استوا و ۴۹ درجه ۳۶ دقیقه تا ۵۵ درجه و ۳۱ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ قرار دارد. این استان که در مرکز ایران واقع شده از شمال به استان‌های مرکزی، قم و سمنان و از جنوب به استان‌های فارس و کهگیلویه و بویر احمد، از غرب به استان‌های لرستان و چهارمحال و بختیاری و خوزستان و از شرق به استان‌های یزد و خراسان جنوبی محدود است. از نظر طبیعی نیز استان به دشت کویر در شرق و شمال رشته کوه‌های زاگرس (که مانند سدی از شمال غربی تا جنوب شرقی کشور کشیده شده) در غرب و جنوب محدود شده است که این موقعیت طبیعی، از یک طرف محدودیت‌ها و از طرف دیگر پتانسیل‌ها و مزیت‌هایی را برای استان فراهم نموده است. مهم‌ترین شهرهای این استان: اصفهان، کاشان و نجف‌آباد می‌باشند. تعداد شهرستان‌ها ۲۱، تعداد شهرها ۹۶ عدد می‌باشد. اصفهان قطب تولید آهن، فولاد و همچنین صنایع دستی در ایران است. جمعیت استان اصفهان ۴/۵ میلیون نفر بوده و ۸۳ درصد جمعیت آن در مناطق شهری و ۱۷ درصد در مناطق روستایی زندگی می‌کنند.

شکل شماره (۱): موقعیت اصفهان در ایران (منبع: نگارنده، ۱۴۰۰)

یافته‌های پژوهش

تحلیل وضعیت محدوده با استفاده از تکنیک SWOT

ماتریس SWOT یک چارچوب مفهومی است که برای شناسایی و تحلیل تهدیدها و فرصت‌ها در محیط خارجی یک سیستم و بررسی قوت‌ها و ضعف‌های درونی آن به کار گرفته می‌شود. تکنیک تحلیل وضعیت SWOT که در آغاز توسط برنامه‌ریزان شرکت‌های خصوصی و محافل رشته مدیریت بازرگانی برای پاسخگویی به چالش‌های فراروی مؤسسات خصوصی تدوین شده است، در حال حاضر توسط مؤسسات بخش همگانی نیز برای تدوین سیاست‌های دولتی و طرح‌های شهری مورد استفاده قرار می‌گیرد (گلکار، ۱۳۸۴). به‌طور ساده SWOT به‌عنوان ابزاری برای بررسی نقاط قوت و ضعف‌های درون سازمانی (درون ناحیه‌ای) و فرصت‌ها و تهدیدهای محیط برون سازمانی (برون ناحیه‌ای) می‌باشد و در مفهوم کلی ابزاری برای بهره‌برداری در مراحل مقدماتی تصمیم‌گیری و به‌عنوان یک پیش درآمد در امر برنامه‌ریزی استراتژیک در نوع کاربردی آن تلقی می‌شود. این روش به‌عنوان ابزاری برای کنار هم قرار دادن یافته‌های تحلیل فشارهای خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها) و قابلیت‌های داخلی (قوت‌ها و ضعف‌ها) مورد استفاده قرار می‌گیرد (سراقی و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۳۷). فرآیند بخش تحلیل وضعیت شامل موارد زیر است:

- ۱- شناسایی مسائل و معضلات معلولان در اصفهان از دیدگاه مسئولین شهر، ساکنین و شاغلان مستقر در این حوزه. ۲- ارائه جداول SWOT ۳- امتیازدهی و تعیین موقعیت و استراتژی عمده محور مورد مطالعه.

ماتریس ارزیابی عوامل داخلی^۱

این ماتریس شامل چهار ستون است، در ستون اول عوامل داخلی (نقاط قوت و ضعف) فهرست می‌شوند. سپس در ستون دوم با توجه به میزان اهمیت و حساسیت هر عامل، ضریب اهمیتی بین صفر الی یک (۰-۱) به آن عامل تعلق می‌گیرد در ستون سوم با توجه به کلیدی یا عادی بودن قوت‌ها و ضعف‌ها به ترتیب رتبه ۴ یا (به قوت‌ها) و رتبه ۲ یا ۱ (به ضعف‌ها) اختصاص پیدا

^۱.Internal Factor Evaluation

می‌کند. در ستون چهارم ضرایب ستون دوم و رتبه‌های ستون سوم برای هر عامل در هم ضرب می‌شوند تا امتیاز نهایی آن عامل (قوت یا ضعف) مشخص شود. چنانچه جمع کل امتیازات نهایی در این ماتریس بیش از ۲,۵ باشد بدین معنی است که طبق پیش‌بینی‌های به عمل آمده، قوت‌های پیش رو بر ضعف‌ها غلبه خواهد داشت و اگر این امتیاز کمتر از ۲,۵ باشد. نشان‌دهنده غلبه ضعف‌ها بر قوت‌ها است (کاظمی و همکاران، ۱۳۹۲: ۵۲).

جدول شماره (۱): ماتریس ارزیابی عوامل داخلی مؤثر بر ساماندهی فضاهای عمومی جهت معلولین و کم‌توان‌های حرکتی

عوامل	رتبه	وزن	نمره نهایی		
محیطی	۳	۰,۰۳	۰,۰۹	نقاط قوت درونی	
اقلیم مناسب محدوده مورد مطالعه و ایمنی بیشتر معمولان	۳	۰,۰۳	۰,۰۹		
آب‌وهوای مناسب برای رشد گیاهان و درختان خوشبو و سبز به‌عنوان علامت‌هایی برجسته در تعیین مسیر نابینایان و کسانی که دارای دید محدوده هستند.	۴	۰,۰۴	۰,۱۶		
اقتصادی	۴	۰,۰۸	۰,۳۲		
وجود کاربری تجاری در عملکرد شهری در اصفهان و تأثیر آن در ابنیه مالی شهرداری در نتیجه اجرای طرح مناسب سازی اصفهان برای معلولان	۴	۰,۰۸	۰,۳۲		
درصد بالای جمعیت جوان و تأثیر آن در رونق و پویایی اقتصاد منطقه	۳	۰,۰۳	۰,۰۹		
اجتماعی	۳	۰,۰۵	۰,۱۵		
سطح دانش و آگاهی نسبتاً بالای مردم در زمینه معلولیت	۳	۰,۰۵	۰,۱۵		
تأمین امنیت برای مردم و معلولان	۳	۰,۰۵	۰,۱۵		
مرکزیت و دسترسی مناسب در مناطق اصفهان به مناطق پیرامون جهت روابط و تعاملات فرهنگی و اجتماعی	۳	۰,۰۵	۰,۱۵		
کالبدی	۴	۰,۰۷	۰,۲۸	نقاط ضعف بیرونی	
بالا بودن عرض پیاده‌روها و در نتیجه امکان مناسب سازی آن‌ها برای معلولین	۴	۰,۰۷	۰,۲۸		
وجود چراغ راهنمایی عابرین در خیابان‌های اصفهان	۳	۰,۰۳	۰,۰۹		
وجود کف‌سازی‌های نسبتاً مناسب برای نابینایان در اکثر نقاط اصفهان	۳	۰,۰۳	۰,۰۹		
جمع			۱,۳		
محیطی	۲	۰,۰۵	۰,۱۰		
آلودگی‌های زیست محیطی ناشی از ترافیک ساکن و تردد بیش از ظرفیت سواره در اصفهان	۲	۰,۰۵	۰,۱۰		
تراکم بسیار بالا و کمبود فضاهای باز و سبز برای استراحت	۱	۰,۰۷	۰,۰۷		
اقتصادی	۱	۰,۰۸	۰,۰۸		
کمبود و یا تنظیم غیراصولی بنیه مالی شهرداری باعث عدم طراحی فضاها و مبلمان شهری ویژه معمولان شده است	۱	۰,۰۸	۰,۰۸		
اجتماعی	۱	۰,۰۹	۰,۰۹		
افزایش روز افزون مشاغل کاذب (دست‌فروشان و غیره) که به محدوده کردن سطح معبر و یا سد کردن آن می‌انجامد.	۱	۰,۰۹	۰,۰۹		
عدم حضور معمولان در اجتماع به خاطر نامناسب بودن فضای شهری و در نتیجه عادت عمومی به نادیده گرفتن هرچه بیشتر آنان	۲	۰,۰۵	۰,۱۰		
کالبدی	۲	۰,۰۹	۰,۱۸		
عدم مکان‌یابی صحیح مبلمان شهری با توجه به مسائل مبتلا به معلولان در اصفهان	۲	۰,۰۹	۰,۱۸		
عدم وجود رمپ مناسب در ورودی کاربری‌های مهم اصفهان و نیز در لبه پیاده‌روها	۲	۰,۰۷	۰,۱۴		
عدم وجود رمپ و یا ماشین‌های مکانیکی بالا برنده و پایین آورنده جنب پل‌های هوایی موجود	۱	۰,۰۵	۰,۰۵		
وجود موانع بسیار در معابر اطراف میادین شهر اصفهان	۱	۰,۰۵	۰,۰۵		
کم شدن عرض پیاده روها به دلیل وجود دست‌فروشان و یا قرارگیری نادرست مبلمان شهری و یا اشتغال توسط ساخت و سازهای در حال اجرا (ضلع جنوب غربی میدان)	۱	۰,۰۶	۰,۰۶		
جمع			۰,۱۱		
۱,۳+۰,۱۱=۲/۴					

(منبع: یافته‌های حاصل از پرسشنامه)

همان‌طور که در جدول شماره (۱) نشان داده شده است، تعداد ۱۰ نقطه قوت داخلی و ۱۰ نقطه ضعف داخلی، به‌عنوان مؤثر بر ساماندهی فضاهای عمومی شهری جهت معلولین و کم‌توان‌های حرکتی شناسایی گردید. سپس بر اساس نظر خواهی از کارشناسان و مردم در قالب پرسشنامه، وزن عوامل تعیین و نتایج در جدول منعکس گردید. بر اساس این جدول امتیاز وزنی عوامل داخلی (۲/۴) که کمتر از ۲/۵ بوده و نشان دهنده غلبه نقاط ضعف بر نقاط قوت ساماندهی فضاهای عمومی شهری جهت معلولین و کم‌توان‌های حرکتی است.

ماتریس ارزیابی عوامل خارجی

این ماتریس شامل چهار ستون می‌باشد، در ستون اول عوامل خارجی که بر صنعت گردشگری استان اصفهان تأثیر می‌گذارد در قالب فرصت‌ها و تهدیدها فهرست شده‌اند. سپس در ستون دوم با توجه به میزان اهمیت و حساسیت هر عامل، با مقایسه این عوامل با یکدیگر، ضریب اهمیتی بین صفر الی یک (۰-۱) به آن عامل تعلق می‌گیرد در ستون سوم با توجه به کلیدی یا عادی بودن فرصت‌ها و تهدیدها به ترتیب رتبه ۴ یا ۳ (به فرصت‌ها) و رتبه ۲ یا ۱ (به تهدیدها) اختصاص پیدا می‌کند. در ستون چهارم، ضرایب ستون دوم و رتبه‌های ستون سوم برای هر عامل در هم ضرب می‌شوند تا امتیاز نهایی آن عامل (فرصت یا تهدید) مشخص شود. چنانچه جمع کل امتیاز نهایی در این ماتریس بیش از ۲/۵ باشد بدین معنی است که طبق پیش‌بینی فرصت‌های پیش‌رو، بر تهدیدها غلبه خواهد کرد و اگر این امتیاز کمتر از ۲/۵ باشد نشان‌دهنده غلبه تهدیدها بر فرصت‌ها خواهد بود (کازمی و همکاران، ۱۳۹۲: ۵۱).

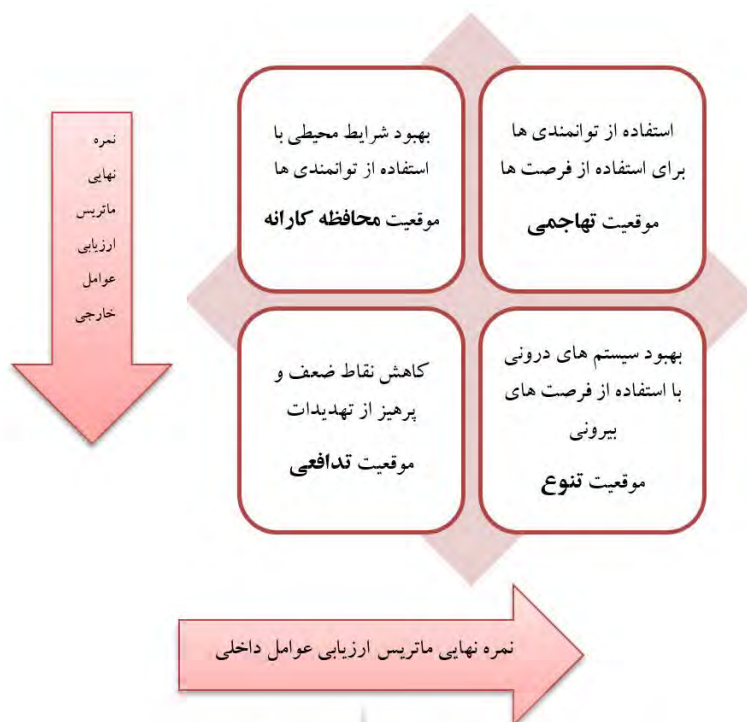
جدول شماره (۲): ماتریس ارزیابی عوامل خارجی مؤثر بر ساماندهی فضاهای عمومی جهت معلولین و کم‌توانی‌های حرکتی

نمره نهایی	وزن	رتبه	عوامل		
۰,۲۸	۰,۰۷	۴	کاهش آلودگی‌ها و امکان بهبود وضعیت زیست محیطی با گسترش حمل‌ونقل عمومی مناسب برای عموم و معلولان و جایگزینی تردد پیاده به‌جای سواره در راستای توسعه پایدار شهری	محیطی	نقاط فرصت (بیرونی)
۰,۱۵	۰,۰۵	۳	در نظر گرفتن عوامل پایداری زیست محیطی در طراحی عناصر مبلمان معلولان و پایین آوردن هزینه نگهداری آن		
۰,۲۸	۰,۰۷	۴	به‌کارگیری نیروی کار معلولان در اجتماع		
۰,۱۵	۰,۰۵	۳	محدود کردن مشاغل کاذب همچون دست‌فروشان (در وضعیت مطلوب) و یا ساماندهی حضور این نوع مشاغل (در وضعیت حداقل) در راستای تردد راحت‌تر معلولان در پیاده-روها	اقتصادی	
۰,۲۴	۰,۰۶	۴	گرایش به سرمایه‌گذاری‌های بیشتر بخش‌های خصوصی به دلیل تجاری بودن شهر اصفهان		
۰,۱۸	۰,۰۶	۳	حضور معلولین در اجتماع و تحقق عدالت اجتماعی و حقوق بشر	اجتماعی	
۰,۱۲	۰,۰۴	۳	تقویت فرهنگ عمومی به‌منظور ایجاد، حفظ و گسترش عناصر مبلمان		
۰,۱۵	۰,۰۵	۳	دسترسی مناسب به مترو در شهر اصفهان		
۰,۳۶	۰,۰۹	۴	امکان مناسب‌سازی پیاده‌روها و سواره‌روها و ساختمان‌های عمومی و ایستگاه‌های حمل‌ونقل عمومی برای معلولان	کالبدی	
۰,۱۸	۰,۰۶	۳	مطالعات فنی، اجرایی و حقوقی در زمینه امور مربوط به ایجاد فضاها و عناصر مبلمان برای معلولان		
۲,۰۹	جمع				

نمره نهایی	وزن	رتبه	عوامل		
۰,۰۸	۰,۰۸	۱	تهدید سلامت روانی و جسمانی شهروندان به دلیل آلودگی محیطی	محیطی	تهدیدات زیست‌محیطی
۰,۰۹	۰,۰۹	۱	انباشت زباله و وجود جانوران و حشرات بیماری زا		
۰,۰۸	۰,۰۸	۱	احتیاج به منابع اقتصادی فراوان برای مناسب‌سازی معابر و ساختمان‌های عمومی	اقتصادی	
۰,۱۰	۰,۰۵	۲	نبود نیروی مدیریتی کاردان و مسئول		
۰,۱۲	۰,۰۶	۲	تهدید امنیت معلولان جسمی و حرکتی در صورت عدم مناسب‌سازی فضای شهری	اجتماعی	
۰,۰۸	۰,۰۸	۱	نبود فرهنگ اجتماعی جهت نگهداری مبلمان شهری و فضاهای متعلق به معلولین		
۰,۰۷	۰,۰۷	۱	فقدان برنامه‌ای مدون در زمینه ارتقای سطح اجتماعی و فرهنگی شهروندان در نگرش به پدیده معلولیت و وظایف شهروندی در قبال آن‌ها		
۰,۰۹	۰,۰۹	۱	گرایش خرده فروشی‌ها به استقرار در حاشیه معابر اصلی و کاهش عرض پیاده‌رو توسط آن‌ها	کالبدی	
۰,۰۸	۰,۰۸	۱	عدم روشنایی مناسب در معابر پیاده‌رو و سواره و تأثیر بر افزایش جرم و کاهش امنیت برای همگان		
۰,۰۹۱	جمع		$۳=۰,۹۱+۲/۰۹$		

مأخذ: یافته‌های حاصل از پرسشنامه

همان‌طور که در جدول شماره ۲ نشان داده شده است، تعداد ۱۰ نقطه فرصت خارجی و ۱۰ نقطه تهدید خارجی، به‌عنوان عوامل مؤثر بر ساماندهی فضاهای عمومی شهری جهت معلولین و کم‌توان‌های حرکتی شناسایی گردید. سپس بر اساس نظرخواهی در قالب پرسشنامه طیف لیکرت وزن عوامل تعیین و نتایج در جدول بالا منعکس گردید. بر اساس جدول فوق امتیاز وزنی عوامل خارجی (۳) که بیشتر از ۲/۵ بوده و نشان دهنده غلبه فرصت‌ها بر نقاط تهدیدها در ساماندهی فضاهای عمومی شهری جهت معلولین و کم‌توان‌های حرکتی است. در این مرحله امتیاز وزنی کل ماتریس عوامل داخلی و امتیاز وزنی کل ماتریس عوامل خارجی را استخراج می‌کنیم. در جدول ارزیابی ماتریس عوامل داخلی (IFE)، نمره وزن کل به دست آمده برابر با ۲/۴ و نمره وزن کل ماتریس خارجی (EFE) برابر با ۳ است. سپس آن‌ها را در محور X و Y رسم می‌کنیم تا موقعیت را با توجه به تمامی عوامل به ما در شکل شماره ۲ نشان دهد. با توجه به نتایج به دست آمده، وضعیت ساماندهی فضاهای عمومی شهری جهت معلولین و کم‌توان‌های حرکتی در موقعیت محافظه‌کارانه (WO) قرار دارد و بایستی با بهره‌جستن از فرصت‌ها، نقاط ضعف را کاهش یا از بین ببریم. تا بتوانیم در امر ساماندهی فضاهای عمومی شهری جهت معلولین و کم‌توان‌های حرکتی در شهر اصفهان به رشد و شکوفایی و توسعه پایدار دست یابیم.

شکل شماره (۲): موقعیت ساماندهی فضاهای عمومی شهری جهت معلولین و کم توان‌های حرکتی در ماتریس داخلی/خارجی (مأخذ: یافته‌های تحقیق)

تدوین راهبردها

به‌عنوان مقدمه‌ای در حصول به اهداف پروژه در جدولی که در ادامه ارائه می‌گردد اهداف، راهبردها و سیاست‌های مورد نظر در رابطه با ساماندهی فضاهای عمومی شهری برای معلولین حسی و حرکتی و کم‌توانان در ابعاد چهارگانه زیست‌محیطی، اقتصادی، اجتماعی و کالبدی ارائه گردیده است.

جدول شماره (۳): اهداف، راهبردها و سیاست‌ها در بعد زیست محیطی در شهر اصفهان

سیاست	راهبردها	اهداف
اعمال سیاست‌های خاص ساماندهی و توسعه پارکینگ به‌ویژه پارکینگ‌های طبقاتی باهدف کاهش سفر با خودرو شخصی در شهر اصفهان برای استفاده بیشتر از وسایل حمل‌ونقل عمومی	کاهش استفاده از حمل‌ونقل شخصی	محیطی سالم و به دور از آلودگی‌ها برای معلولین و همه افراد جامعه
آرام‌سازی محیط با افزایش حضور اجتماعی و نظارت مردم در شهر اصفهان		
ایمن‌سازی پیاده‌روها برای مردم و معلولین		
بهبود کیفیت سرویس‌دهی حمل‌ونقل همگانی در شهر اصفهان	تنوع گونه‌های گیاهی منطبق با طبیعت برای جلوگیری از آلودگی‌های صوتی و هوا و به‌عنوان علامت‌های برجسته در تعیین مسیر نابینایان	
استفاده از رایحه و عطر گیاهان برای تحریک حس بویایی در نابینایان به‌عنوان مثال، استفاده از گل یاس و بنفشه در فصل زمستان و یاسمن و رز در اواخر بهار تا پاییز و همچنین افرا در فصل بهار		
اجتناب از کاشت گیاهان خاردار و تیغ دار و همچنین گیاهان برای افراد نابینا و کم بینا خطرناک است.		
آوردن گیاهان نزدیک سطح چشم تا برای افراد نابینا و افرادی که از صندلی چرخ‌دار استفاده می‌کنند، قابل استفاده باشد.		
طرح و گسترش شبکه رفت‌وآمد غیرموتوری (دوچرخه و پیاده) و استفاده آن برای عموم مردم و معلولین		

جدول شماره (۴): اهداف و راهبردها و سیاست‌ها در بعد اقتصادی شهر اصفهان

سیاست	راهبردها	اهداف
ظرفیت‌سازی و آگاه‌سازی مردم نسبت به معلولین و توانایی آن‌ها	مشارکت مردم برای اجرای پروژه ساماندهی شهر اصفهان برای معلولین	تأمین منابع مالی پایدار توسعه شهری از منابع محلی برای انجام پروژه مناسب‌سازی در شهر اصفهان برای معلولین
پیگیری سازمان بهزیستی برای اجرای هرچه زودتر طرح‌های مناسب‌سازی فضاهای عمومی برای معلولین	اولویت دادن به اجرا و ساماندهی طرح‌های فضای عمومی شهرداری‌های اصفهان	
ظرفیت‌سازی برای در نظر گرفتن مشاغل برای معلولان و استفاده از توانایی‌های آن‌ها		

جدول شماره (۵): اهداف، راهبردها و سیاست‌ها در بعد اجتماعی شهر اصفهان

سیاست	راهبردها	اهداف
برداشتن موانع موجود در مسیر پیاده‌رو (دست فروشان و غیره) و در نظر گرفتن مکانی مناسب برای دست فروشان و برای تردد معلولین حسی و حرکتی	مناسب‌سازی شهر اصفهان برای افراد معلول	دستایی معلولین به استقلال نسبی و پیوستن افراد معلول به جامعه و ارتقای تعامل اجتماعی آن‌ها در شهر اصفهان
رعایت استانداردهای مناسب معلولان در طراحی و مکان‌یابی مبلمان شهری		
پیاده کردن ضوابط و دستورالعمل‌های مناسب‌سازی فضای شهری برای معلولین جسمی و حرکتی در شهر اصفهان و نظارت اصولی و دقیق بر اجرای آن		
جدا نبودن خدمات و تجهیزات معلولین از دیگر افراد تا معلولان مانند همه، در فضای عمومی مشارکت داشته باشند.	زمینه‌سازی و توسعه عرصه‌های تعاملات اجتماعی معلولان و افراد دیگر	

جدول شماره (۶): اهداف، راهبردها و سیاست‌ها در بعد کالبدی برای شهر اصفهان

سیاست	راهبردها	اهداف
کف‌سازی مناسب برای نابینایان و معلولین حرکتی	مناسب‌سازی معابر برای معلولین حسی و حرکتی	دستایی افراد معلول به تمام مکان‌ها و بناهای عمومی در شهر اصفهان
رفع موانع موجود در پیاده‌روها و تردد راحت معلولین		
رعایت ضوابط مناسب‌سازی برای معلولین در تقاطع‌ها و مسیرهای سواره		
نظارت قانونی شهرداری بر ورودی ساختمان‌های مهم فاقد رمپ و تجهیز آن‌ها به رمپ و دستگیره ممتد و پله‌های مناسب برای نابینایان	مناسب‌سازی ورودی ساختمان‌ها برای معلولین در شهر اصفهان	امکان ورود افراد معلول به ساختمان‌های مهم شهر اصفهان
احداث سرویس‌های بهداشتی، توقفگاه، پایانه‌های ویژه معلولین در کنار خدمات عمومی دیگر	در نظر گرفتن معلولین در مکان‌یابی و احداث خدماتی عمومی شهر	تأمین خدمات عمومی مورد نیاز معلولین

نتیجه‌گیری

تحرك یکی از اساسی‌ترین عواملی است که در توان بخشی معلولین بسیار تأثیر گذار است؛ با توجه به آنکه پیاده‌روها به دلیل خصوصیات مناسب خود برای پیاده‌روی یکی از راه‌های مؤثر در افزایش حضور مستقل معلولان و تحرك معلولین می‌باشد، مناسب‌سازی این مسیرها برای معلولین اهمیت زیادی دارد. وجود یک سیستم پیاده به هم پیوسته که بتوان با حداقل حضور

اتومبیل قسمتی از شهر را طی کرد، باعث افزایش حضور معلولین در شهر با حفظ استقلال فردی آن‌ها می‌شود وجود مدیریت بر این سیستم پیاده نیز در حفظ کیفیت کالبدی و عملکردی سیستم بسیار تأثیر گذار است. با توجه به مطالعات و بررسی‌های انجام شده نتیجه گرفته می‌شود که عمده مشکلات فرد معلول شهر اصفهان، به شبکه معابر و مبلمان شهری مربوط می‌شود. مناسب‌سازی معابر برای همه شهروندان و به خصوص معلولین حسی - حرکتی یک امر ضروری به شمار می‌آید. مشکلات و موانع موجود در شبکه دسترسی پیاده شهری و عدم تداوم حرکت راحت در مسیرهای پیاده، برای افراد مختلف اشکالاتی ایجاد می‌کند. در محیط شهری، معلولین به عنوان قشر مهم، باید در تمامی طراحی‌های شهری مورد نظر قرار گیرند.

نابینایان در شهر اصفهان از عدم پیوستگی مسیرهای های نابینا رنج می‌کشند و معلولین حرکتی از عدم در نظر گرفتن نیازهای آن‌ها در فضای شهری دچار مشکل شده‌اند؛ بنابراین باید اقداماتی صورت گیرد که باعث مشارکت و حضور هرچه بیشتر این افراد در شهر شود. در ادامه به ارائه پیشنهادهای جهت بهبود وضعیت شهر اصفهان برای تردد معلولین و کم توان‌های ذهنی ارائه شده است.

ارائه پیشنهاد و راهکارها

پیشنهادهای و راه‌حل‌ها برای شبکه پیاده

- معبر بدون مانع به عرض ۹۰ سانتیمتر برای عبور معلول، حداقل در معبر یک سمت خیابان ایجاد گردد. در معبری که درختان سبب کم‌عرض بودن معبر می‌شوند، چندین راه حل توصیه می‌شود:
- افزون از عرض معبر سواره به پیاده‌رو برای ایجاد معبر پیاده ۹۰ سانتیمتری پس از باغچه تا لبه خیابان
- در صورت امکان تیرهای چراغ‌برق به بعد از معبر ۹۰ سانتیمتری منتقل شوند، در غیر این صورت مسیر ۹۰ سانتیمتری بعد از تیربرق در معبر یک طرف خیابان ایجاد شود.
- کلیه موانع موقت که به هر دلیل از حداقل عرض مفید ۹۰ سانتیمتری می‌کاهند جابه‌جا شوند؛ از جمله عناصر مبلمان شهری مانند صندوق پست، صندوق صدقات، تلفن عمومی و علائم راهنمایی و رانندگی.
- حداقل ۹۰ سانتیمتر از عرض پله‌ای موجود در پیاده‌روها به سطوح شیب‌دار یا رمپ‌های مناسب برای افراد معلول تبدیل شود.

پیشنهادهای و راه‌حل‌ها برای شبکه ارتباطی پیاده و سواره

- تعبیه پل ارتباطی قابل دسترس بین پیاده‌رو و سواره‌رو در هر ۵۰۰ متر و با حداقل عرض ۹۰ سانتی‌متر الزامی است.
- عرض پل‌ها موجود در امتداد مسیر پیاده‌رو با عرض پیاده‌رو برابر گردد (حداقل ۹۰ سانتیمتر).
- ارتباط پیاده‌رو و سواره‌رو و کوچه با رمپ باید حداقل در انتها و ابتدای کوچه تعبیه گردند.
- محل ارتباط پیاده رو و سواره رو دارای علائم حسی قابل تشخیص برای نابینایان باشد.

پیشنهادهای و راه‌حل‌ها برای مبلمان شهری

- توجه به استانداردهای رایج در طراحی فضاها و مبلمان شهری و خصوصاً برای معلولان، سالمندان سبب عدم دوباره‌کاری در اجرای طرح‌ها و نصب عناصر مبلمان می‌شود.
- فاکتور دسترسی یکی از عوامل مهم در نصب عناصر مبلمان و فضاهای شهری می‌باشد.
- هماهنگی در تولید فضاها و مبلمان موجود در آن‌ها می‌تواند زیبایی بصری به دنبال داشته باشد.

- ایجاد یک قانون و ضابطه خاص در نصب تابلوهای تبلیغاتی (بیلبورد) می‌توان چهره همگون با محیط را به سیمای خیابان‌ها بخشید.
- در میدان‌ها رعایت عوامل راهنمایی و رانندگی از اهم ضروریات می‌باشد.

پیشنهادها و راه‌حل‌ها برای کاربری‌های مهم رمپ

- عرض رمپ حداقل ۱۲۰ سانتیمتر باشد.
- نرده در طرفین سطح وجود داشته باشد.
- جنس نرده‌های خارجی (نردهایی که در فضای آزاد قرار می‌گیرند) سعی شود از روکش‌های با ضریب حرارتی پایین (روکش غیرفلزی)، استفاده شود.
- پیشنهاد می‌شود از نصب علائم نشان دهنده وجود رمپ در مسیر منتهی به رمپ جهت اطلاع‌رسانی به معلولین در محوطه ساختمان استفاده شود.
- در سطوح شیبدار بیش از ۳ متر طول (تا حد مجاز ۹ متر) به ازای هر متر افزایش طول ۵ سانتیمتر به عرض مفید آن اضافه و ۰,۰۵ درصد از شیب آن کاسته می‌شود.
- پیش‌بینی یک پاگرد به عمق حداقل ۱۵۰ سانتیمتر با در نظر گرفتن حداکثر طول افقی ۹ متر الزامی است.

ورودی

- دستگیره درها و پنجره‌ها باید به صورت اهرمی باشد.
- بازشوها باید با سهولت باز و بسته شوند.
- حداقل فاصله بین دو در متوالی که در یک جهت باز شوند ۲ متر و چنانچه هر دو به داخل باز شوند ۲۸۰ سانتیمتر باشد.
- حداقل عرض مفید هر لنگه برای عبور صندلی چرخ‌دار ۸۰ سانتیمتر باشد.
- درها باید دارای پاخور به ارتفاع ۲۵ سانتیمتر باشد.
- زاویه بازشو در باید حداقل ۹۰ درجه باشد (کمیته فنی مناسب سازی، ۳-۷).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع و مأخذ

- اذانی، مه‌ری؛ کهزادی، اسفندیار؛ رحیمی، علیرضا؛ بابانسیب، رسول؛ (۱۳۹۳). ارزیابی میزان تناسب فضاهای شهری با معیارهای دسترسی معلولان و رتبه‌بندی مناطق شهری (مورد مطالعه: شهر دوگنبدان)، دوره ۱۸، شماره ۵۰، صص ۲۸-۱.
- ایمانی شاملو، جواد؛ رفیعیان، مجتبی؛ (۱۳۹۵). قدرت و بازتعریف نظریه برنامه ریزی شهری (با تأکید بر دیدگاه اقتصاد سیاسی فضا)، نشریه راهبرد، دوره ۲۵، شماره ۸۰، صص ۳۱۹-۲۸۷.
- حسینی، لیلیا؛ (۱۳۹۷). تحلیل جغرافیایی وضعیت معلولان استان خوزستان و شهر اهواز با استفاده از آمار فضایی در GIS، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه محقق اردبیلی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه آموزش جغرافیا و برنامه ریزی شهری و روستایی.
- حسینی، لیلیا؛ (۱۳۹۷). نقش برنامه ریزی شهری در مناسب سازی مبلمان شهری برای معلولان، سومین کنفرانس بین‌المللی عمران، معماری و طراحی شهری، تبریز.
- خستو، مریم؛ یزدی پور قزوینی، محدثه؛ یزدی‌ها، الهه؛ (۱۳۹۳). بررسی میزان مطلوبیت فضاهای شهری برای معلولین و نابینایان (نمونه موردی: خیابان خیام و سپه قزوین)، همایش ملی نظریه‌های نوین در معماری و شهرسازی، مرکز تحقیقات صنعت ساختمان، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد قزوین.
- سبحانی، نوبخت؛ بیرانوند زاده، مریم؛ اکبری، مجید؛ سوری، فاطمه؛ (۱۳۹۵). ارزیابی مؤلفه‌های مناسب‌سازی فضاهای عمومی شهری برای استفاده جانبازان و معلولان در شهر خرم‌آباد، پژوهش‌های جغرافیایی برنامه ریزی شهری، دوره ۴، شماره ۲، صص ۲۹۸-۲۸۳.
- سرور، رحیم؛ محمدی حمیدی، سمیه؛ ولی‌خانی، اژدر؛ (۱۳۹۳). تحلیل وضعیت فضاهای عمومی شهری برای معلولین و کم توان‌های حرکتی؛ نمونه مورد مطالعه: میدان دوم صادقیه (تهران). نشریه جغرافیا، دوره ۱۲، شماره ۴۱، صص ۸۳-۱۰۵.
- سراقی، عیسی؛ ملکی، حسین و ابوالفتحی، داریوش (۱۳۸۷). نقش جاذبه‌های اکو توریستی در توسعه گردشگری نهند با تأکید بر مدل **swot**؛ نشریه علوم جغرافیایی. جلد ۸، شماره ۱۱، صص ۱۶۹-۱۳۳؛
- گلکار، کوروش (۱۳۸۴). مناسب سازی تکنیک تحلیلی **swot** برای کاربرد در طراحی شهری. دو فصلنامه صغه. شماره ۴۱، صص ۴۳-۲۲؛
- شاطریان، محسن؛ اشنویی، امیر؛ گنجی پور، محمود؛ (۱۳۹۵). بررسی مناسب سازی فضاهای شهری جهت دسترسی معلولین و جانبازان نمونه موردی: ادارات دولتی شهر کاشان، آمایش جغرافیایی فضا، دوره ۶، شماره ۲۲، صص ۷۶-۵۹.
- غضنفرپور، حسین؛ عبدالهی، علی اصغر؛ مرادزاده، فیروزه؛ (۱۳۹۹). برنامه‌ریزی فضاهای شهری جهت تأمین نیازهای معلولین و جانبازان (مطالعه موردی: منطقه دو شهری کرمان)، برنامه ریزی فضایی، دی ماه ۱۳۹۹.
- کاظمی، مهدی؛ اسماعیلی، محمود رضا؛ بیگی فیروزی، الله‌یار (۱۳۹۲). "تدوین و انتخاب استراتژی توسعه گردشگری استان لرستان بر اساس تحلیل **swot** و ماتریس برنامه ریزی استراتژیک کمی"، مجله جغرافیا و توسعه، شماره ۳۲، پاییز ۱۳۹۲، صص ۶۰-۴۷؛
- Azeri Gorji, A. A. & Shirzad Nazarloo, Z. (2018). The position of rights of the disabled in the field of urban law. Published in Persian Language by Iranian. Journal of Strategic Studies in Public Policy, 8(26), 137-163.
- Barton, H. (2009). Land use planning and health and well-being. Land Use Policy, 26, S115-S123.
- Bennett, R. Wallace, J. & Williamson, I. (2008). Organizing land information for sustainable land administration. Land Use Policy, 25(1), 126-138.

- Botticello, A.L. Rohrbach, T. Cobbold, N. (2014), Disability and the built environment: an investigation of community and neighborhood land uses and participation for physically impaired adults *Annals of Epidemiology* 24, 545-550.
- Brown, E. G. (2015). Housing Preference in the Peri-urban Zone: The Prospects for Urban Containment and Smart Growth in North Cowichan. Master of urban planning g thesis. Identifier: etd9085.
- Chen, R. Ye, C. Cai, Y. Xing, X. & Chen, Q. (2014). The impact of rural out-migration on land-use transition in China: Past, present, and trend. *Land Use Policy*,40, 101-110.
- Crane, M. & Warnes, A. M. (2001). Older people and homelessness: Prevalence and causes. *Topics in Geriatric Rehabilitation*,16(4), 1-14.
- Dannenberg, A. L. Jackson, R. J. Frumkin, H. Schieber, R. A. Pratt, M. Kochtitzky, C. (2003). The impact of community design and land-use choices on public health: A scientific research agenda. *American Journal of Public Health*,93(9), 1500-1508.
- Gell, N.M. Rosenberg, D.E. Carlson, J. Kerr, J. Belza, B. (2015). Built environment attributes related to GPS measured active trips in mid-life and older adults with mobility disabilities. *Disability and Health Journal* 8, 290-295.
- Giles-Corti, B. Gunn, L. Hooper, P. Boulangue, C. Diomedi, B. Z. Pettit, C. (2019). Built environment and physical activity. In M. Nieuwenhuijsen & H. Khreis (Eds.), *Integrating human health into urban and transport planning* (pp. 347-381).
- Manley, S. de Graft-Johnson, A. & Lucking, K. (2020). Disabled architects: Unlocking the potential for practice.
- New Delhi and London: Campbell Collaboration and International Centre for Evidence and Disability.
- Pérez-delHoyo, R, García-Mayor, C, Mora Mora, H, (2016). Making Smart and Accessible Cities - An Urban Model based on the Design of Intelligent Environments, Conference: SMARTGREENS 2016 - 5th International Conference on Smart Cities and Green ICT Systems, At Rome, Italy.
- Prince, M.J, (2008). *Inclusive City Life: Persons with Disabilities and the Politics of Difference*, Volume 28, No.1.
- Rebernik, N, Szajczyk, M, Bahillo, A, Marušić, B.G. (2020). Measuring Disability Inclusion Performance in Cities Using Disability Inclusion Evaluation Tool (DIETool), *Sustainability* 2020, 12, 1378; doi:10.3390/su12041378.
- Salmela, J. (2019). Research & Development project concerning the inclusion of students with special needs.
- Shahraki, A.A, (2020). Urban planning for physically disabled people's needs with case studies, *Spatial Information Research*.
- Suryotrisongko, H, Kusuma, R.C, Ginardi, R.H, (2017). "Four-Hospitality: Friendly Smart City Design for Disability", *Procedia Computer Science*, Volume 124, 2017, Pages 615-623.
- Sze, N.N. Christensen, K.M. (2017). Access to urban transportation system for individuals with disabilities, *IATSS Research*, Volume 41, Issue 2, July 2017, Pages 66-73.
- White, H. Saran, A. & Kuper, H. (2018). Evidence and Gap Map of studies assessing the effectiveness of interventions for people with disabilities'.
- World Health Organization. (2007). *Global age-friendly cities: A guide*. Geneva: World Health Organization.
- Young, C. M. (2016). *Becoming responsible: Transitioning to adulthood facilitating the transfer responsibility for daily life tasks from parent to a child with disabilities* (Doctoral dissertation, Boston University).